

94(477):341.485]
Г 61 "19"

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ в Україні

ЯК ЗЛОЧИН
ГЕНОЦИДУ

згідно
з міжнародним
правом

«...класичний приклад радянського геноциду.. -
винищення української нації»

Рафаель Лемкін
«Радянський геноцид в Україні»

«...the classic example of Soviet genocide...-
the destruction of the Ukrainian nation»

Raphael Lemkin
«Soviet Genocide in Ukraine»

the **HOLODOMOR**
of 1932–1933
in Ukraine
as a **CRIME Of**
GENOCIDE
under
International
Law

Fourth edition

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РОКІВ в Україні

як ЗЛОЧИН
ГЕНОЦИДУ
згідно
з міжнародним
правом

Видання 4-те, доповнене

Київ

Видавничий дім
«Києво-Могилянська
академія»

2016

УДК 94(477)"1932/1933" :341.485
ББК 63.3(4укр)615-4
Г61

У спільному проєкті кафедри міжнародного права і Центру міжнародного захисту прав людини Національного університету «Києво-Могилянська академія» зібрано наукові праці українською та англійською мовами викладачів і студентів НаУКМА, а також американських правників - дослідників Голодомору 1932-1933 років в Україні. Монографія є узагальненням досліджень, які здійснювалися кафедрою міжнародного права в рамках постійно діючого щорічного наукового семінару «Голодомор в Україні у світлі Закону "Про Голодомор 1932-1933 років в Україні" і міжнародного права», що відбувався під час Днів науки НаУКМА упродовж 2007-2012 років.

Розглядаються складні правові аспекти Голодомору 1932-1933 років в Україні, а саме: методологія його правової оцінки, історико-правовий аспект Голодомору, питання правової кваліфікації Голодомору як геноциду, визначення суб'єктів злочину та потерпілих від нього, а також відповідальності за Голодомор 1932-1933 рр. Окремий розділ присвячений аналізу Голодомору в ширшому контексті радянського геноциду проти української нації.

Монографія розрахована на широке коло читачів - науковців, викладачів університетів та вчителів шкіл, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться питаннями історичної пам'яті та подоланням спадщини радянського минулого.

The book is a joint project of the International Law Department and the Center for International Human Rights of the National University of Kyiv-Mohyla Academy. It is a collection of papers in Ukrainian and in English of professors of NaUKMA as well as of American researchers of the Holodomor. The book includes research produced in the framework of the annual seminar "The Holodomor in Ukraine in light of the Law of Ukraine 'On the 1932-1933 Holodomor and International Law,'" held at NaUKMA between 2007-2012.

The book deals with legal aspects of the 1932-1933 Holodomor in Ukraine, namely the methodology of its legal analysis, the Holodomor in the context of the Soviet genocide against the Ukrainian nation, the legal qualification of the Holodomor as genocide, the definition of victims of the Holodomor, and issues of responsibility for the Holodomor.

The book is intended for a broad audience - scholars, university professors and school teachers, post-graduate students, and everyone interested in questions of historical memory and coming to terms with the Soviet past.

Наукові редактори:

доктор юридичних наук *Володимир Василенко*,
доктор права *Мирослава Антонович*

Редагування англomовних текстів:

Керолін Форстейн

Рецензенти:

доктор юридичних наук *Олександр Костенко*,
доктор історичних наук *Михайло Кірсенко*,
доктор історичних наук *Юрій Мицик*

Видання здійснено за фінансової підтримки
Олени Герасименко

ISBN 978-966-518-701-1

© Колектив авторів, 2014
© Остапов О. Я., художнє
оформлення, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	9
<i>Володимир Василенко</i>	
Методологія правової оцінки Голодомору 1932-1933 рр. в Україні як злочину геноциду.....	13
<i>Мирослава Антонович</i>	
Голодомор 1932-1933 років в Україні в контексті радянського геноциду проти української нації.....	74
<i>Катерина Бондар</i>	
Правова кваліфікація Голодомору 1932-1933 років як геноциду за Конвенцією ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.....	95
<i>Галина Журбелюк</i>	
Заподіяння розумових розладів під час Голодомору 1932-1933 років в Україні як елемент злочину геноциду.....	120
<i>Вікторія Микуляк</i>	
Застосування міжнародного звичаєвого та договір- ного права для правової кваліфікації Голодомору 1932-1933 років в Україні.....	137
<i>Олексій Курінний</i>	
Українська спільнота Північного Кавказу як об'єкт Голодомору 1932-1933 років	161
<i>Богдан Футей</i>	
Міжнародно-правова відповідальність за геноцид: справедливість у судах.....	173
<i>Катерина Крахмальова</i>	
Голодомор 1932-1933 років в Україні та питання відповідальності іноземних компаній.....	188
ДОДАТКИ	
Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 року	205
Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 7)	210

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 15).....	211
Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968 року	212
Кримінальний кодекс України 2001 року (стаття 442)	216
Постанова Верховної Ради України № 258-IV «Про 70-ті роковини голодомору в Україні» від 28 листопада 2002 року	217
Постанова Верховної Ради України № 607-IV «Про Рекомендації Парламентських слухань щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років» від 6 березня 2003 року.....	219
Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 року.....	226
Постанова Служби безпеки України про порушення кримінальної справи за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932-1933 роках і прийняття її до свого провадження від 22 травня 2009 року	229
Decision on bringing a criminal case for the crime of genocide in Ukraine in 1932-1933 and the initiation of proceedings for it, 22 May 2009	232
Постанова Апеляційного суду м. Києва щодо кримінальної справи, порушеної за фактом вчинення геноциду в Україні у 1932-1933 роках відносно Сталіна (Джугашвілі) Йосипа Віссаріоновича, Молотова (Скрябіна) В'ячеслава Михайловича, Кагановича Лазаря Мойсейовича, Постишева Павла Петровича, Косіора Станіслава Вікентійовича, Чубаря Власа Яковича і Хатаєвича Менделя Марковича від 13 січня 2010 року	235
Ruling of the Kyiv Court of Appeals concerning the commission of the crime of genocide perpetrated by Yo. V. Stalin (Dzhugashvili), V. M. Molotov (Skriabin), L. N. Kaganovich, P. P. Postyshev, S. V. Kossior, V. Ya. Chubar, and M. M. Khatayevich, 13 January 2010	294
<i>Микола Герасименко</i>	
Деякі питання тактики розслідування Голодомору-геноциду 1932-1933 років в Україні.....	357
<i>Mykola Herasymenko</i>	
A few aspects of methodology in investigating the 1932-1933 genocide in Ukraine.....	362
АВТОРИ	368

CONTENTS

FOREWORD.....	9
<i>Volodymyr Vasylenko</i>	
A Methodology for Legal Analysis of the 1932-1933 Holodomor in Ukraine as a Crime of Genocide.....	13
<i>Myroslava Antonovych</i>	
The 1932-1933 Holodomor in Ukraine within the Context of the Soviet Genocide against the Ukrainian Nation.....	74
<i>Kateryna Bondar</i>	
Legal Definition of Genocide: Examining the 1932-1933 Holodomor in Ukraine under the Genocide Convention	95
<i>Halyna Zhurbeliuk</i>	
The Causation of Mental Harm During the 1932-1933 Holodomor in Ukraine as an Element of the Crime of Genocide.....	120
<i>Viktoria Mykuliak</i>	
The Application of International Customary and Treaty Law for the Legal Qualification of the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine.....	137
<i>Oleksiy Kurinniy</i>	
The Northern Caucasus Ukrainian Community as an Object of the 1932-1933 Holodomor.....	161
<i>Bohdan A. Futey</i>	
International Legal Responsibility for Genocide: Justice in the Courts.....	173
<i>Kateryna Krakhmalova</i>	
The 1932-1933 Holodomor in Ukraine and the Issue of Responsibility of Foreign Companies	188
ANNEXES.....	205
Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1948	205
Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950 (article 7)	210

International Covenant on Civil and Political Rights 1966 (article 15)	211
Convention on the Non-Applicability of Statutes of Limitations to War Crimes and Crimes against Humanity 1968.....	212
Criminal Code of Ukraine of 2001 (article 442).....	216
Decree of the Verkhovna Rada of Ukraine № 258-IV "On 70th Anniversary of the 1932-1933 Holodomor in Ukraine", 28 November 2002	217
Decree of the Verkhovna Rada of Ukraine № 607-1V "On Recommendations of the Parliamentary Hearings on the Commemoration of the Victims of the 1932-1933 Holodomor in Ukraine", 6 March 2003	219
Law of Ukraine "On the 1932-1933 Holodomor in Ukraine" (28 November 2006)	226
Decision on bringing a criminal case for the crime of geno- cide in Ukraine in 1932-1933 and the initiation of pro- ceedings for it, 22 May 2009	232
Ruling of the Kyiv Court of Appeals concerning the com- mitment of the crime of genocide perpetrated by Yo. V. Stalin (Dzhugashvili), V. M. Molotov (Skriabin), L. N. Kaganovich, P. P. Postyshev, S. V. Kossior, V. Ya. Chubar, and M. M. Kha- tayevich, 13 January 2010	294
<i>Mykola Herasymenko</i> A few aspects of methodology in investigating the 1932-1933 genocide in Ukraine (in Ukrainian).....	357
<i>Mykola Herasymenko</i> A few aspects of methodology in investigating the 1932-1933 genocide in Ukraine (in English).....	362
AUTHORS	369